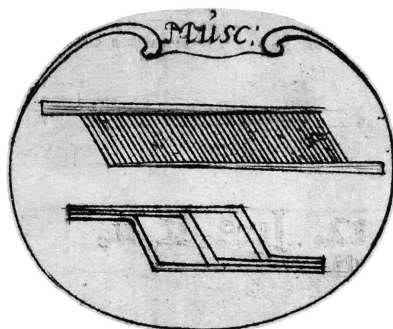

Digitalt særtryk af
FUND OG FORSKNING
I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS
SAMLINGER

Bind 51
2012

With summaries

KØBENHAVN 2012
UDGIVET AF DET KONGELIGE BIBLIOTEK

Om billedet på smudsomslaget se s. 57.

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik 3.s bibliotek

Om titelvignetten se s. 167.

© Forfatterne og Det Kongelige Bibliotek

Redaktion: John T. Lauridsen

Redaktionsråd:
Ivan Boserup, Else Marie Kofod,
Erland Kolding Nielsen, Anne Ørbæk Jensen,
Stig T. Rasmussen, Marie Vest

Fund og Forskning er et peer-reviewed tidsskrift.

Papir: Scandia 2000 Smooth Ivory 115 gr.
Dette papir overholder de i ISO 9706:1994
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Grafisk tilrettelæggelse: Jakob Kyril Meile

Tryk og indbinding: SpecialTrykkeriet, Viborg

ISSN 0060-9896
ISBN 978-87-7023-093-3

INDHOLD

ERLAND KOLDING NIELSEN: Festskrift til Harald Ilsøe på 80-årsdagen den 18. januar 2013	9
HARALD ILSØE: Bibliografi 1955-2012	15
IVAN BOSERUP & THOMAS RIIS: Saxos boginddelinger og deres ideologier	27
MICHAEL VON COTTA-SCHÖNBERG: Cardinal Enea Silvio Piccolomini and the Development of Cardinal Protectors of Nations	49
OLE KONGSTED: "Ist ein alt buch". Hertug Johann Albrecht 1. af Mecklenburgs bibliotekskatalog fra 1573	77
STEFFEN HEIBERG: Dulce bellum inexpertis. "Skøn er krigen for den, der ikke kender den." Arild Huitfeldt og Christian 4.	111
NIELS W. BRUUN: Kongens Stol i Domus Anatomica Hafniensis.	131
BJØRN WESTERBEEK DAHL: "I offentligt ærinde". Vognægtregnskaber i 1600-tallet	149
TROELS KARDEL: Hvad kan vi lære om muskler af Steno?	165
MARIANNE ALENIUS: Otto Sperlings 1.399 lærde kvinder og hans kilder	187
KAREN SKOVGAARD-PETERSEN: "At tale om fornødne ting, og at give nogen idé om historiens hærlighed" – Om Ludvig Holbergs lærebog i verdenshistorie, Synopsis historiae universalis (1733)	213

CHARLOTTE APPEL:	
Bøger i 1700-tallets nordjyske landsbyskoler	233
CARL HENRIK KOCH:	
Den mangfoldige Hume	261
MORTEN FINK-JENSEN:	
Basedow på dansk. En 200-årig misforståelse i pædagogikkens historie	281
JESPER JAKOBSEN:	
Christian Gottlob Proft og de utilladelige skrifter. Bogforbud i årene efter trykkefrihedsperioden	289
HENRIK HORSTBØLL:	
En bogtrykker og boghandler i København. Claude Philiberts forbindelse med Societé typographique de Neuchatel 1771-1783	311
LAURA SKOUVIG:	
Produktivitet og moral. Almanakkens anmærkninger og skillingsviser omkring 1800	337
MARIE-LOUISE BERNER:	
Teori og praksis i blomstermaler I.L. Jensens tegneundervisning	367
ELISABETH S. EIDE:	
Bernadottenes boksamling i Norge, 1814-1905	389
NIELS KRABBE:	
Udbredelsen af J.P.E. Hartmanns klavermusik	413
SVEND LARSEN:	
"Jeg er altid Herman Lynges Ven og Client!" C.F. Wegener som biblioteksbygger	445

BENT LERBÆK PEDERSEN:	
Revolutionens morgenrøde. Kinesiske plakater i Det Kongelige Bibliotek	463
CLAUS RØLLUM-LARSEN:	
Hvad en lille brun pakke gemte. En studie i dronning Louises programsamling	513
HENRIK DUPONT:	
Danske kortsamlere og -samlinger med fokus på Det Kongelige Biblioteks kortsamlinger.	533
BIRGITTE POSSING:	
Den farlige biografi. Om Lis Jacobsens arkiv og den historiske biografis udfordringer	555
GRETHE JACOBSEN:	
Dansk i danske samlinger. Om Udenlandske Danica i det 20. århundrede	577
<i>Anmeldelser</i>	
Jakob Malik: <i>Vilkår for offentlighed. Sensur, økonomi og transformationen av det offentlige rom i Danmark-Norge 1730-1770</i> , 2011. Af Jesper Jakobsen	593
Jørgen Erichsen: <i>Friedrich Kuhlau/Ein deutscher Musiker in Kopenhagen/Eine Biographie nach zeitgenössischen Dokumenten</i> , 2011. Af Claus Røllum-Larsen	598
C.W. Eckersbergs <i>dagbøger 1810-1853</i> . Udg. af Villads Villadsen, 2008. Af Kasper Monrad	602
Om forfatterne	613
Personregister	619
<i>Indholdsregistre til Fund og Forskning 1-42, 1954-2003, findes i 43, 2004.</i>	

DEN FARLIGE BIOGRAFI

Om Lis Jacobsens arkiv og den historiske biografis udfordringer

AF

BIRGITTE POSSING

I gemmerne på Slotsholmens store kulturinstitutioner Rigsarkivet og Det Kongelige Bibliotek ligger mange tusinde kulturskatte. Én af disse skatte er et usædvanlig stort arkiv, "tilg. 489", nøje ordnet i ikke mindre end 193 kapsler, hver indeholdende op til flere hundrede håndskrevne papirer.¹ Tager man en tommestok måler det cirka 20 hyldemeter. Til arkivet hører en nøgle på ikke mindre end 7 kapsler, så selv ikke-indviede kan finde indgange til at åbne og læse arkivet.² Det drejer sig om en usædvanlig fint bevaret utrykt del af vores historie og kulturarv, efterladt af én af Danmarks store åndspersoner fra det 19. og 20. århundrede. Her ligger originalbreve til og kopi-breve fra hovedpersonen, der skabte og efterlod sig arkivet. Her er lomme- og notesbøger, manuskripter og sagsmapper, afhandlinger og aktstykker, regnskaber og sange. Syv tykke mapper med avisudklip kompletterer aftrykket efter en offentlig personlighed, der var bevidst om sit værd og havde ressourcer til at få ordnet og registreret sit arkiv og hermed bevaret sine spor efter et langt liv. Det store materiale vidner om personlighedens selvtillid, ordenssans og ønske om at efterlade sig et respektabelt eftermæle.

"Det er vel arkivet efter én af landets store mænd?" tænker man uvilkårligt. En af de herrer, der var bevidst om sin betydning og indflydelse i samfundet, og som derfor sørgede for at bringe orden i sit eftermæle ved at dokumentere sit livsværk og sine motiver bag det med et arkiv. Et sådant arkiv og de unikke kilder, det indeholder, kan give eftertiden et godt indblik, både i den store historiske skikkelses livsmål og i vedkommendes ellers ukendte tanker, længsler, overvejelser og tvivl. At tanken falder på en mandlig arkivskaber, er ikke sært, da mandlig dominans af

¹ *Lis Jacobsens arkiv*, Tilg. 489 + *Nøgle til Lis Jacobsens arkiv*, Tilg. 750, Det Kongelige Bibliotek, Håndskriftafdelingen

² Tilg. 750, Det Kongelige Bibliotek, Håndskriftafdelingen

offentlige samfundspositioner har flere tusinde års historisk tradition på bagen. En tradition, der først for alvor blev anfægtet af kvindebevægelser og kvindelige personligheder i 19. og 20. århundrede.

Den største igangsætter var en kvinde

Det usædvanlige ved det store, velbevarede arkiv er imidlertid, at det ikke er en mand, der har efterladt det. Det er en kvinde. Det er én af landets helt store videnskabelige kvindeskikkelser, pionerer og åndspersonligheder, nemlig dr.phil. Lis Jacobsen (1882-1961). Lis Jacobsen er berettiget blevet kaldt den største videnskabeligt og kulturelle igangsætter i dansk åndsliv i 1900-tallet: Hun var initiativtager til Det danske Sprog- og Litteratur Selskab (DSL), som blev grundlagt 1911. Hun var fundraiser, redaktør, skribent, forsker og organisator bag de største bog- og kulturprojekter, der så dagens lys i det 20. århundrede med *Ordbog Over Det Danske Sprog* (1918-52), *Nudansk Ordbog* (1953), *Synonymordbogen* (1957), *Danmarks Riges Breve* (1938ff.), *Kulturhistorisk Leksikon* (1956-78) og *Danmarks Runeindskrifter* (1941-42) som de vigtigste. Selv om Lis Jacobsen som videnskabskvinde var belæst, flittig og indsigtfuld, og selv om hun som filolog var modig og nytænkende, blev hun aldrig tilbudt ansættelse på Københavns Universitet. Det afholdt hende ikke fra at gå fagligt i clinch med sine (mandlige) fagfæller, der havde stillinger der. Ingen sprogfolk kunne undlade at forholde sig til hende. Enten fordi de blev inkluderet i ét af hendes utallige projekter, eller fordi de blev genstand for hendes skarpe kritik. Som om det ikke var rigeligt, var hun også en ivrig formidler og debattør i offentligheden om alskens emner. I folkemunde talte man om "at slå op i Lis Jacobsen". Hun var et fænomen og en offentlig personlighed.

Forud for sin tid

En generation før Danmark fik sin første kvindelige professor, og tre generationer, før universiteterne selv syntes, de havde et ligestillingsproblem, var Lis Jacobsen meget synlig, både i den brede og i den akademiske offentlighed.

Hun var begavet, belæst, flittig og hele livet fyldt af energisk kampånd. I 1907, da hun var 25 år, fik hun universitetets Guldmedalje. I 1910 blev hun dr.phil. i nordisk filologi som den første kvinde i Dan-

mark. Da var hun 28 år, for længst gift og mor til to. Hun havde allerede skrevet afhandlinger om spaltningen af det fællesnordiske sprog i forskellige grene og om det danske sprogs historie, og i 1912, to år efter erhvervelsen af doktorgraden, udgav hun som Danmarks første kulturelle kønsforsker bogen *Kvinde og Mand*: Den handlede om ord, der kønsfæstede dreng og pige, mand og kvinde i middelalderen og dokumenterede, at kvinder sproghistorisk var relateret til mænd, mens mænd var relateret til samfundet. Udgivelsen så dagens lys fem år, før den mandlige historiker Johannes Steenstrup udgav den første danske kvindehistorie i to bind, *Den Danske Kvindes Historie fra Holbergs Tid til Vor* (1917). Det hele udspillede sig 50 år før den systematiske kvinde- og kønsforskning rodfæstede sig i Danmark, og Lis Jacobsens pionérværk affødte stor medieinteresse. Det gjorde også hendes egne modstridende kønspolitiske udtalelser, hvor hun i 1912 mente, at kvinder hørte til i hjemmet, samtidig med at hun selv arbejdede uden for. Hendes opfattelser skal forstås i lyset af hendes tid. Lis Jacobsen var ikke selv egentlig kvindesagskvinde, men hun var en del af den generation af meget aktive kvindesagskvinder, der kæmpede for kvinders stemme- og valgret, lige ret til alle uddannelser og erhverv og ret til myndighed over egne børn og egen formue. Ligesom sin generation var hun splittet i spørgsmålet om de ændringer i ægteskab og moderskab, der fulgte med kvinders erhvervsarbejde. Gifte kvinder på arbejdsmarkedet var i begyndelsen af det 20. århundrede kun på den offentlige dagsorden i arbejderbevægelsen, hvor lavtlønnede kvinder i stort tal arbejdede inden for kønsbestemte brancher. Her havde debatten om moderskab og arbejde stået på i en menneskealder, men i den eksisterende, borgerlige kvindebevægelse blev spørgsmålet om gifte kvinders erhvervsarbejde først rigtigt aktuelt efter 2. verdenskrig. Ugifte og gifte kvinder måtte gå meget forskellige veje, før de fik medborgerskab. Før 1. verdenskrig var 'kvinde-spørgsmålet' især koncentreret om ugifte kvinder eller som skrevet arbejderkvinder. Først i 1915 fik danske kvinder national stemme- og valgret. Først i 1925 blev hustruer fuldmyndige og ligestillede med deres mænd i penge- og omsorgsforsørgelse.³ Alligevel var den gifte moder og veluddannede Lis Jacobsen selv i gang med et meget aktivt professionelt virke.

³ Jytte Larsen: *Også andre hensyn, dansk ligestillingshistorie 1849-1915*, 2010; Birgitte Posing: *Arbejderkvinder og Kvindearbejde i København 1876-1906*, 1979.

Der er derfor god grund til at dykke ned i Lis Jacobsens enorme arkiv for at dukke op igen med et værk om hende, hendes værk og hendes betydning. Om man er forsker, forfatter eller journalist finder man i Lis Jacobsen-arkivet stof til flere bøger og naturligvis også stof til en vægtig biografi af Lis Jacobsen selv. En historisk biografi, som både kan gøre én af Danmarks få *kvindelige* ånds-personer synlig i samfundets hukommelse og historie, og som kan forklare, hvordan hun lykkedes med dele af sit forehavende og mislykkedes med andre. En bog, der kan analysere, hvilke forhold i tiden, hun udnyttede til at bane vejen for sit formål, og dermed kaste lys over såvel hendes format som de karaktertræk, hvormed det var lykkedes hende at forløse det åbenlyse samfundsmæssige behov for viden om den danske og nordiske sproghistorie. Sådant en bog med en reflekteret analyse af, hvad der gik for sig i dén tid, hvor Lis Jacobsen både var forud for og en del af sin tid, vil kunne lære os nyt om, hvordan en stor personlighed spillede sammen med sin tid og sine omgivelser. Hvordan store opslagsværker og sproghistoriske analyser blev til. Og hvordan idékvinden og pioneren som den unikke ener af hunkøn gebærdede sig i offentlighedens mandsdominerede miljø.

En forskningsbaseret Lis Jacobsen-biografi af den type vil give så meget desto mere mening, som at hendes værker har lagt bunden for generationers filologiske viden. Arkivet gør det muligt at gennemføre sådan et værk, ikke mindst fordi det er sjældent, at så stort et kildemateriale efter en kvindelig hovedperson, hendes værk og hendes tid ligger samlet og velordnet i en grad, så det næsten i sig selv rummer dokumentation for processen bag et stort livsværk. Det gør Lis Jacobsen-arkivet.

Livskampen

Her findes også dokumentation for en række dramatiske fortællinger om køns-, stillings- og prestigekampen blandt nogle af samtidens mest ærværdige forskere. Nogle fortællinger, der kan spejle magt- og diskurskampene i *nutidens* videnskabelige miljøer og universiteter. Lis Jacobsen var foregangskvinde på sit felt – og er generelt anerkendt som sådan i dag. Men i sin samtid blev hun ikke behandlet som pioner. Tværtimod. Hun var på grund af sit køn og sin fremsynethed oppe imod så store forhindringer og så megen modstand, at man undrer sig over, hvordan hun fandt kræfter til utrætteligt at blive ved med at stille sig nye mål helt frem til sin død i 1961. Hvordan gjorde Lis Ja-

cobsen det, hun selv kaldte livskampen, til en vane og en livsstil? Hvordan kunne hun uanfægtet af repressiv tolerance og nedlæthed fra universitetsmiljøerne fortsætte den kamp om ambitioner, stillinger og forskningsmidler, som hun havde startet i sine unge år? "Vil man livet, må man tage livskampen", sagde hun blot. Og kamp fik hun, fordi hun havde det forkerte køn, fordi hun var ung og lærd, og fordi hun var jøde. Kombinationen af disse egenskaber åbnede visse døre, men lukkede andre. Lis Jacobsen kæmpede sin kamp i en tid, hvor danske kvinder endnu ikke havde adgang til de borgerlige, demokratiske rettigheder på linje med deres mandlige medborgere, som vi kender i dag. Selv for en overklassekvinde som hende, der kom fra et kultiveret jødisk miljø med politiske forbindelser, kunne hendes ambitioner være for meget for de omgivelser, hun ville have indflydelse på.

Men fra start til slut forfulgte hun de ambitioner. Nøgternt og uden at kny. Hun drømte om at lave en national sproghistorie fra tidernes morgen til nutiden. Sådant en ambition vil til alle tider være næsten uoverkommelig. På Lis Jacobsens tid var det værre: Her lå kilderne til sproghistorien i næsten ulæselige, slidte håndskrifter på Rigsarkivet, i Det Kongelige Bibliotek eller i andre gemmer i de øvrige nordiske lande. Det lod hun sig ikke slå ud af: Ambitiøst kortlagde hun vejene til at nå målene i sprogforskningen og sørgede for, at nøglepersoner fik nys om resultaterne, så snart hun havde dem. Måltret var hun klar med en forretningsmodel for et udgiverselskab og med det, som vi i dag ville kalde en strategi for at nå målet. Fra en spirende idé, til *Det danske Sprog- og Litteraturselskab* så dagens lys i virkeligheden, gik der kun et år. Lis Jacobsen tog ansvaret på sig som medstifter, administrator og fundraiser. Flere ministerier, Carlsbergfondet, prominente rigmænd, banker og alle, der kunne tænkes at have penge nok, stod på hendes liste over mulige donatorer. Lis Jacobsens talent for budgetter, regnskaber og succes med ansøgninger ville også i dag have givet mange forskere baghjul. Også dét dokumenterer arkivet.

Epitafium

Så vigtig en historisk personlighed bør have sit epitafium, mente også Lis Jacobsens eget 'barn', *Det Danske Sprog- og Litteraturselskab*, der i anledning af sit hundred års jubilæum i 2011, tog initiativ til at få skrevet en bog om stifteren. Opgaven blev overladt til Folketingets fhv. bibliotekar, historikeren, dr.phil. Kristian Hvidt.

Den kønnede biografi

Prisværdigt var det, at DSL tog initiativet til en Lis Jacobsen-biografi, både fordi den biografiske genre har været en paria i videnskabelige samfund, og fordi biografiske studier af genrens internationale nestor Leon Edel er blevet kaldt “the Science of Man”,⁴ videnskaben om mænd – eller mennesket, som ‘man’ jo betyder på engelsk. Den totusind år gamle biografi-genre er uhyre kønsskæv, fyldt med bøger om statsministre og -mænd, prinser, videnskabsmænd og mandlige kulturpersonligheder. En undersøgelse fra årtusindeskiftet viste, at over 92 % af alle udgivne biografier i 1990ernes USA og Europa, inklusive Danmark, handlede om mandlige hovedpersoner, mens over 95 % var skrevet af mandlige biografer. Kun 5 % af alle udgivne biografier var skrevet af kvinder, mens mindre end 8 % af alle biografier havde kvinder som hovedpersoner, f.eks. dronninger, prinsesser og en enkelt feminist.⁵ Den historiske biografi har været som en skøge, efterstræbt og besøgt af mænd, men tabuiseret, foragtet og disrespekteret af begge køn i academia. Og alligevel: Som skøgen altid er blevet og stadig bliver besøgt af mænd, således har også mænd været optaget af den biografiske genre. Statsmænd, konger, finansfolk, videnskabsmænd, filosoffer, forfattere, religiøse forkyndere og andre kendte historiske personligheder af mandligt køn har befolket genren, som først de sidste to årtier er blevet reelt åbnet for nationale og internationale kvindelige personligheder eller “firsts”, som de er blevet kaldt, og for almindelige, anonyme mennesker.⁶ Det sidste har udviklet genrens særlige sidespor med “livsfortællinger” af enhver art.

Tilbage i den historiske biografis genre har det, at kvinde- og kønsforskere de sidste to årtier er begyndt at udgive større og mindre værker om kvindelige videnskabsfolk, feminister, pædagoger, politikere og kulturpersonligheder samt hele nationalbiografiske leksika over kvindelige pionérer,⁷ været med til at skabe teoretisk og metodisk nytænkning i genren: På baggrund af det ny fokus på kvindelige hovedperso-

⁴ Leon Edel: *Literary Biography*, London 1957 & samme: *Writing Lives*, New York 1984.

⁵ *International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences*, (Historical Biography), 2, Amsterdam 2001.

⁶ Nigel Hamilton: *Biography. A Brief History*, Cambridge 2007 og samme: *How To Do Biography. A Primer*, Harvard 2008; Christopher Klein (red.): *Handbuch Biographie. Methoden, Traditionen, Theorien*, Stuttgart 2009.

⁷ *Dansk Kvindebiografisk Leksikon*, 1-4, 2001-2 (inkl. 1.950 nyskrevne biografier).

ner, der havde fået offentlig betydning ad helt andre veje og gennem andre livskampe end deres mandlige samtidiges lineære livsforløb, er det erkendt, at analyserne af disse langt mere kringlede kvindelige karriereveje måtte skabe en del metodiske nybrud i genren. Den metodeudvikling har udfoldet sig i de fleste vestlige lande, som det ses af en række svensk-, tysk-, fransk- og engelsksprogede artikler og antologier.⁸ For DSL og Lis Jacobsen-biografen var der således rigeligt litteratur til og gode forskningsmæssige forudsætninger for at gå i gang, og man behøvede ikke engang at drage til udlandet for at orientere sig. Biografisk nytænkning har siden 2001 ligget som metodisk fundament bag det store værk *Dansk Kvindebiografisk Leksikon*, og de metodiske frem-skridt i genren lige efter årtusindeskiftet er tillige beskrevet flere gange af en række forskere og historikere i nemt tilgængelige artikler og bøger på dansk, svensk, norsk og engelsk.⁹

Alle disse arbejder har vist, at inklusionen af historiske biografier om kvinder parallelt med biografiens overvældende renæssance på bogmarkedet har resulteret i, at opfattelsen af den biografiske genre som 'the Science of Man' ikke længere giver mening. Som analytisk felt må genren snarere kaldes 'the Science of Gendered Man', altså videnskaben om det kønnede menneske. Skøgen er stadig efterstræbt, og nu ikke kun af mænd! Dette videnskabsfelt om det kønnede menneske tilbød fra årtusindeskiftet således en række nye teorier og metodiske

⁸ Sune Ambjörnsson m.fl. (red.): *Att Skriva människan. Essäer om biografien som livshistoria och vetenskaplig genre*, Umeå 1997; Louise Banner: "Biography as History", s. 579-87, *The American Historical Review*, 114:3, 2009; Bödecker m.fl. (red.): *Biographie Schreiben*, Wallstein 2003; Pierre Bourdieu: "L'illusion biographique", *Actes de la recherche en sciences sociales*, 62/63, Paris 1986 (overs til dansk, Eva Bertram, *Kontekst*, 2, 39-45, 1988); Klein 2009; Hamilton 2007 og 2008; France & St. Clair (ed.): *Mapping Lives. The Uses of Biography*, Oxford 2002; Jacques le Goff: "Comment écrire une biographie historique aujourd'hui?", *Le Débat*, 54, Paris 1989; Lisbeth Larsson: *Sanning och Konsekvens*, Stockholm 2001; Jo Burr Margadent (ed.): *The New Biography. Performing Femininity in 19th Century France*, Berkeley 2000; Possing 2001.

⁹ *Dansk Kvindebiografisk Leksikon* 2001-2 (forord af Jytte Larsen); Possing 2001; Possing: "Biografien: Genren med de mange liv". Niels Bredsdorf & Niels Finn Christiansen (red.): *Det Kritiske Blik*, 2005, s. 143-63; Possing: *Uden Omsvøb. Et portræt af Bodil Koch*, 2007; Possing: "Portrættering og Omportrættering: Om biografi som dekonstruerende metode", J. Kofod & D. Staunæs (red.): *Magtballader*, 2007, s. 239-52; Possing: "Kunsten at skrive biografi om Ibsen", *Den biografiske Ibsen*, Oslo 2012; Henrik Rosengren & Johan Östling (red.): *Med livet som insats. Biografien som humanistisk genre*, Lund 2007; Signe Lindskov Hansen: *Den glemte genre – læsninger af danske forsker- og lærdomsbiografier fra 1750 til i dag*, 2004.

vinkler på den gamle genre af historisk-biografiske livsfortællinger, og mulighederne for at orientere sig om både køn og biografi som historiske kategorier lå lige for, da DSL skød arbejdet med Lis Jacobsen-biografien i gang. Det store arkiv var nemt at gå til og åbent for udforskning. Alt var klar til at fortælle en gennemtænkt historie om én de få store kvindelige personligheder, vi har i vores historie.

Modtagelse af Lis Jacobsen-biografien

Men da biografien *Forsker, Furie og Frontkæmper. En bog om Lis Jacobsen* udkom på Gyldendal i efteråret 2011, *Det Danske Sprog- og Litteraturselskabs* jubilæumsår, fik den en blandet modtagelse af kritikerne:

Anmelderne samledes om én ting, nemlig at *Forsker, Furie og Frontkæmper* var sprogligt velskrevet. Men så stoppede lovordene: *Weekendavisens* Leonora Christina Skov lagde ud: Hun fandt, at man kunne begynde her, hvis man ville "læse om middelalderens kvindesyn". *Politikens* Anette Dina Sørensen var mere diplomatisk, men havde samme ærinde og beskrev biografien som en "altmodisch, chauvenistisk og distanceret parafrase over Adam, Eva og ribbenet", hvor det "overhovedet ikke foresvæver forfatteren at reflektere over køn. Sammenhængen burde ellers være oplagt. En kvindelig pioner på et mandsdomineret område". Dina Sørensen gjorde ophævelse over forfatterens enøjede analyse af Lis Jacobsens charmerende væsen, erotiske udstråling og smukke ydre, som om det var de karakteristika, der havde været murbrækkere til den magt, hun fik. Jytte Larsen fra Kvinfo's *Webmagasin Forum* undrede sig stiltfærdigt over det paradoks, at biografien var "skrevet af en historiker uden kendskab til kønsforskning". *Berlingske Tidendes* Bent Blüdnikow trættes over bogens "knirkende gammeldags måde" og skrev, at den "næppe heller ville tilfredsstille feministiske skribenter", men syntes dog, at forfatterens kendskab til Lis Jacobsens familie og det jødisk kulturradikale miljø og omkring Edvard Brandes fik skildringen til at lyse op. *Kristeligt Dagblads* Claus Mechlenborg klagede over, at Kristian Hvidt gjorde bogen til et heltepos, mens Georg Metz fra *Information* til gengæld glædede sig over, at Hvidt med sin biografi havde bygget "et tårn på vores forståelse af en af de mest frugtbare perioder i Danmarks åndshistorie". Blüdnikow og Metz, der ellers ikke deler historieopfattelse, samledes i fornøjelse over, at Kristian Hvidt endnu engang havde givet liv til det jødiske og intellektuelle miljø, som de selv er åndelige arvtagere af, og som forfatteren tidligere havde

skrevet om i sin bog om Edvard Brandes. Men stort set alle vendte desværre tommelfingeren nedad.

Det biografiske problem

Hvad var da det biografiske problem med *Forsker, Furie, Frontkæmper*? Den sympatiske og flittige historiefortæller Kristian Hvidt var røget i en fælde. En fælde, hvor han havde leget med et historisk liv, som han ikke var udrustet til at begribe. Ikke fordi han ikke kendte til tiden og dele af de miljøer, som Lis Jacobsen færdedes i. Det gjorde han. Men på grund af den alt for korte tid til analyse af den overvældende arkivalske skat, Lis Jacobsen havde efterladt sig og på grund af manglende indsigt i nyere biografisk tænkning og i dansk og international kvinde- og kønshistorie, præsenterede biografien et forvrænget billede af Lis Jacobsen, som anmelderne havde vanskeligt ved at begribe. Det var ligeså synd for ham og *Det Danske Sprog- og Litteraturselskab*, som det var for hovedpersonen Lis Jacobsen og hendes eftermæle, at Lis Jacobsen var blevet tegnet som en fiks lille, velklædt og godt udseende, men alt for ivrig furie, hvis hoved vrimlede af ustyrlige idéer. Altså et noget forvirret kvindemenneske, der i biografien blev bedømt på sit udseende og sin heftighed, snarere end på sine arbejdsresultater. En kvinde, der nok var udstyret med en utrættelig energi, – hvordan skulle hun ellers have gennemført sine forehavender (?) – men hvis resultater stort set blev tilskrevet de (mandlige) omgivelser, kontakter og miljøer, der omgav og hjalp hende. Hvis dette havde været den enkle historiske sandhed om Lis Jacobsen, ville hun ikke have kunnet sætte så mange kulturelle skibe i søen, ikke have fået den offentlige gennemslagskraft, som hun faktisk fik i sin levetid, og slet ikke have fået det historiske ry, som hun fik og stadig har i de videnskabelige samfund.¹⁰

I det følgende vil jeg da forsøge at identificere de metodiske grunde til, at den biografiske tolkning ramte ved siden af. Gennemgangen kan læses som en introduktion til, hvilke metodiske, kildemæssige og teoretiske udfordringer nyere biografiforskning står over for under portrættering af historiske personligheder. Den kan også læses som en kritisk anmeldelse, der rejser en mere principiel og generel diskussion af biografisk metode og brugen af bevarede arkiver. Der vil derfor også

¹⁰ *Dansk Biografisk Leksikon*, 7, 1981, *Dansk Kvindebiografisk Leksikon*, 2, 2001.

som eksempler og modstykker blive draget sammenligninger med andre historiske biografier undervejs.

De biografiske konventioner og arketyper

I *Forsker, Furie, Frontkæmper* har biografen overset de tre grundlæggende biografiske konventioner, som adskiller en historisk biografi fra fiktion: 1) at biografen gør sig sit motiv for at fortælle et andet menneskes liv bevidst samt biografi-typen klart, 2) at biografen påtager sig det etiske ansvar at udforske sin hovedperson og dennes kontekst grundlæggende og nøgternt, og 3) at den biografiske analyse bærer kompositionen i fortællingen.

Første biografiske konvention: Ærinde, ståsted og type

Den *første konvention* er at vælge den type biografi (biografisk arketype), som det fortalte liv skal udfoldes i. Det tager tid at lære et menneske at kende, at finde ud af, hvilken type biografi man vil fortælle dets liv igennem, og at spore og udforske de kilder, der kan gøre det rekonstruerede portræt historisk frem for fiktivt. En historisk biografi er fortællingen om et andet menneske, et virkelig levet liv. Den fortælling omfatter både beskrivelse og fortolkning, og det er præcis den dobbelt-hed, der gør den biografiske genre svær, fascinerende og vanskelig at gribe om: Måden livet fortælles på og vinklen, det fortolkes med har varieret gennem tusinder af år.¹¹ Den biografiske genre er som et stykke sæbe, der smutter ud mellem fingrene, når vi griber om den, fordi et levet, historisk liv er meget mere end en udvikling i lige linje fra vuggetil-grav.¹² Det har enhver biograf måttet sande, og det gør arbejdet uhyre kompliceret. De mange måder at fortolke et givet liv på, og de spor, det har efterladt sig, gør den historiske biografi til et komplekst analytisk felt, der kan være svært at danne sig et overblik over. Hvordan man skal vinkle en historisk biografi, og hvilke kilder skal bruge kommer an på, hvilken type portræt, man vil skabe, eller med andre ord: Hvilken arketype, man skriver sin biografi ind i. I den teoretiske litteratur om

¹¹ *International Encyclopedia of Social and Behavioral Sciences*, (Historical Biography), 2, Amsterdam 2001

¹² Bourdieu 1986; Lindskov Hansen 2004; Possing 2007 og 2007a; *life writing studies*, <en.wikipedia.org/wiki/International_Auto/Biographical_Association_(IABA)>.

den historiske biografi som analytisk felt, arbejdes der med mindst otte arketyper, der har rødder i bestemte historiske epoker, men som alle stadig findes og har udfoldet sig til flere tider:

Er det en *didaktisk biografi*, der vil berette om storslåede menneskelige egenskaber (kanonisering) eller det modsatte (vulgarisering)? Er det en *hagiografi*, et helte- eller martyrepos i panegyriske stil, der vil hylde sin hovedperson, og hvis modstykke er skurke-portrættet? Er det et *personlighedsportræt*, der fokuserer på en enestående personlighedslagdelte, og måske modsatrettede karaktertræk, som de har udviklet sig i det levede liv? Er det en *lineær udviklingshistorie*, som deler træk med det 19. århundredes dannelsesroman, der organiserede en retning og sammenhæng i et liv? Eller er det en *moderne livshistorie*, hvor biografen tillader sig at fokusere og fortolke bestemte træk i hovedpersonens liv og værk, enten som en *life-and-times* biografi eller som en *prisme-biografi*, der fortolker noget andet end personligheden gennem én person? Det kunne også være en *postmoderne livsfortælling*, der slipper konteksten og fortæller livet gennem fragmenter af historier med eller uden indbyrdes sammenhæng.¹³ Sådan er der forskellige muligheder. Men biografen må vælge, ellers bliver hans/hendes biografi uden hoved eller hale. Når valget af biografisk arketype er truffet, bliver det nemmere for den historiske biograf at vælge, hvilken litteratur, hvilke kilder og dokumenter, han/hun skal bygge sit portræt på.

Hvilken arketype og biografisk tradition skriver *Forsker, Furie, Frontkæmper* sig da ind i? Det korte svar er, at den ikke skriver sig ind i nogen. Det lidt længere svar er, at den kan karakteriseres som en cocktail af hagiografi og personlighedsportræt, men uden personlighedsportrættets lagdelte karakteranalyse.

Bruger man udelukkelsesmetoden, er det nemmere at se, hvilken type biografi den *ikke* er: *Forsker, Furie, Frontkæmper* har ikke den pædagogiske hensigt, der ligger i den didaktiske biografi, som det ses i flere journalistiske biografier fra de senere år, for eksempel Mette Højberg & Sandy Frenchs Ritt Bjerregaard-biografi eller Stig Andersens Tøger Seidenfaden-biografi.¹⁴ Det har heller ikke den klare retning, som kendetegner personlighedsportrættet, udviklingsbiografien eller fortolkningssnittet i den moderne livshistorie, som vi ser det i for eksempel i

¹³ Larsson 2001; Rosengren & Östling 2007; Possing 2001 og 2007.

¹⁴ Stig Andersen: *Tøger*, 2011; Mette Højbjerg & Sandy French: *Ritt. En biografi*, 2007.

historikeren Ulrik Langens *Den Afmægtige – en biografi om Christian 7.*¹⁵ Og den har slet ikke den analytiske dynamik eller den forskningsmæssige grundighed og det overblik, der ligger bag de store liv-værk-tid (*life-and-times*) biografier, vi har set udkomme i Danmark de sidste 20 år, f.eks. Morten Møllers *Mogens Fog. En Biografi* (2009), Ole Langes *Stormogulen. C.F. Tietgen – en finansmand, hans imperium og hans tid 1829-1901* (2006), Christopher Jacob Ries' *Retten, Magten og Æren. Lauge Koch Sagen. En strid om Grønlands geologiske udfordring* (2003), Niels Finn Christiansens *Den politiske ordfører Hartvig Frisch (1935-40)* (1999) og *Mennesket og politikerens Hartvig Frisch* (1993), Susanne Malchus *Kærlighed er Tjeneste. Søster Benedicte Ramsing. En Biografi* (1998), Thomas Søderkvists *Hvilken Kamp for at undslippe* (1998) om immunologen Niels Kaj Jerne, Bo Lidegaard's *I Kongens Navn: Henrik Kaufmann i dansk diplomati* (1997) og *Jens Otto Krag* (2001-02), Wilhelm Christmas-Møllers *Christmas Møller og det Konservative Folkeparti*, (1993) samt i al beskedenhed min egen *Viljens Styrke. Natalie Zahle – en biografi om Køn, Dannelse og Magtfuldkommenhed*, 1-2 (1992). Kirsten Hastrups *Vinterens Hjerte* er den seneste og vellykkede af slagsen om Knud Rasmussen (2010). Den danske historiker Niklas Olsens spritnye engelsksprogede *History in the Plural. An Introduction to the Work of Reinhart Koselleck* (2012) åbner for nye historiesyn og kan karakteriseres som en prisme-biografi. Heller ikke den type eller det postmoderne, polyfone portræt¹⁶ kan *Forsker, Furie, Frontkæmper* skrives ind i. Når *Forsker, Furie, Frontkæmper* her karakteriseres som en blanding af hagiografi og personlighedsportræt, er det fordi den lovende titel signalerer det, uden at selve værket dog kan bære den titel. Biografien virker overraskende overbærende, da den ikke behandler Lis Jacobsens egne visioner eller tager hendes efterladte kulturarv så alvorligt, at den tager sig tid til forskning eller analyse, hverken af hendes store arkiv eller af den sekundærlitteratur, som en liv-værk-tid biografi måtte kræve. Den tillægger heller ikke Lis Jacobsen æren for hendes egen succes. Æren for forskningen, udgivelsesværkerne og organiseringen af redaktionerne bag disse tilskrives andre uden om eller rundt om hende. Sådan kommer hovedpersonen til at stå tilbage som den, der mere eller mindre nidkært charmerede sig gennem disse omgivelser. Alt dette fordi biografien sætter sig mellem flere stole. Det er en hverken-eller biografi, der præsenterer en

¹⁵ Ulrik Langen: *Den Afmægtige – en biografi om Christian 7.*, 2008.

¹⁶ Possing 2007.

enøjet beskrivelse forfatterens (erotiske) fascination af en smuk og livfuld kvinde.

Det er ikke sært, at biografens forestillinger kan læses ud af en biografi, fordi enhver biograf er dukkefører for den hovedperson, hvis liv han/hun fortæller og fortolker. Det kan ikke være anderledes: Biografen vil altid lege en pædagogisk og etisk leg med sin hovedpersons skæbne. Dukkeføreren træffer etiske valg og må tage stilling til, om han/hun vil kanonisere, vulgarisere eller nuancere sin hovedpersons liv¹⁷. Biografen kan vælge at møde sin hovedperson i øjenhøjde, at hylde eller at nedgøre ham/hende. Men biografen må finde sit ståsted vis-a-vis sin protagonist. Af Lis Jacobsen-biografien fremgår det overraskende, at forfatteren hverken hylder, taler med eller møder sin hovedperson i øjenhøjde. Han har valgt et overbærende, let nedladende syn på hende, iblandet en munter og flaksende erotisk fascination.

Den anden biografiske konvention: Etik og grundighed kernen i den historiske biografikunst

Anden biografiske konvention er en etisk fordring til biografen om at bruge tid og tålmodighed til at udforske sit emne med alle til rådighed stående kilder og dokumenter. Uanset biografisk type og idé gælder det for en forskningsbaseret biografi, at den er seriøs, og at biografen er velforberedt. Grundighed gælder for al forskning, men i en historisk biografi er det en kernedyd: "Research may be optional for other disciplines, and other arts. But it is the core of biography – the criterion that most distinguishes the practice of life-writing from that of fiction", som den estimerede historiker og erfarne britisk-amerikansk biograf Nigel Hamilton formulerede det i sin grundbog om, hvordan man skriver biografi.¹⁸ Det er ikke noget nyt, at grundig forskning danner kernen i historisk biografi-kunst. Det skrev allerede den britiske litteraturhistoriker R.D. Altick i 1966: "He must comb every library, large and small, every archive, every institution where manuscripts may be kept ... He must try to communicate with every single person".¹⁹ Det kan virke banalt at nævne for og blandt forskere, der i sagens natur holder grundig forskning som højeste dyd. Men det er ikke mere banalt, end

¹⁷ Michael King: *Tread Softly Because You Tread On My Life*, Auckland 2001.

¹⁸ Hamilton 2008, s. 63.

¹⁹ Richard Altick: *Lives and Letters: A History of Literary Biography in England and America*, New York 1966.

at vi her står med et tilfælde, hvor biografen har undladt at gå gennem de tre informationsfelter, som adskiller biografisk historieskrivning fra fiktion. En romanforfatter kan ved research søge detaljeret information om sit emne for at forøge fornemmelsen af troværdighed i sit værk. Men for historiske biografer udgør søgen efter dokumenterbar sandhed hele fundamentet for det endelige værk. Når det kommer til stykket, er de tre felter af information, biografen skal afdække, *for det første* sekundærlitteraturen i form af trykt eller elektronisk publiceret materiale om hovedpersonen og hans/hendes værk; med dette materiale kan biografen sætte sin hovedperson ind i en større kontekst og finde ud af, hvilken viden der foreligger, og hvordan og på hvilket grundlag, den er skabt og konstrueret. *For det andet* er det de utrykte kilder fra eget og andres arkiver, der kan lægge dokumentariske ledetråde i forståelsen af hovedpersonens veje, vildveje, visioner, længsler og tvivl. *For det tredje* er det interviews med eventuelle samtidige, og kan det ikke lade sig gøre at tage interviews, fordi alle for længst er døde, kan avis- eller radioklip eller andres erindringer kaste lys over, hvordan hovedpersonen blev opfattet af andre end sig selv i sin egen samtid.²⁰

Et sådant litteratur- og kildearbejde er ikke dokumenteret i *Forsker, Furie, Frontkæmper*. Hvis man ser lidt nærmere på det apparat over litteratur og kilder, der er anført bagest i biografien, henvises der til nogle og tres publikationer, alt fra opslagsbøger om opslagsværker over forfatterens egne værker til henvisninger til litteratur, der virker lidt malplaceret i sammenhængen: Hvad skal f.eks. et par af John Stuart Mills værker fra henholdsvis 1869 og 1872 belyse i forhold til Lis Jacobsen? Til gengæld savner man helt oplagte værker som *Dansk Biografisk Leksikon*, bd. 7, 1981 (hvor Peter Skautrup portrætterede Lis Jacobsen), *Dansk Kvindebiografisk Leksikon*, bd. 2, 2001 (hvor Inge Lise Pedersen portrætterede Lis Jacobsen og en række andre forskere portrætterede en håndfuld af de samtidige kvinder helt anderledes), *Viljens Styrke. En biografi af Natalie Zahle*, 1992, der fortæller en ganske anden historie om Lis Jacobsens begejstrede skolegang på N. Zahles Skole end her, eller *Kvindelige Akademikere 1875-1925*, 1925, som Lis Jacobsen selv redigerede og skrev forord til. Dette værk, der i tal og tekst kortlægger 379 kvindelige akademikerpionérer i Danmark, er en eksemplarisk håndbog, som kunne have sat Jacobsens liv og værk ind i netop den kontekst af køn, som er udeladt i *Forsker, Furie, Frontkæmper*. Man kunne des-

²⁰ Hamilton 2008, s. 70.

uden have ønsket sig en liste over værker *om* Lis Jacobsen, så status over forskning og litteratur om hende var klar. Der er til gengæld tilføjet en liste over trykte værker *af* Lis Jacobsen. Også den virker malplaceret, fordi den langt fra er komplet: Hvidt har udeladt Jacobsens mange avis- og tidsskriftartikler med henvisning til (s. 387), at disse omtales i teksten og i noterne undervejs (!). Det videnskabelige apparat, der burde tjene som vejledning til både biografen selv og siden hen til læserne er helt ufuldstændigt. Således fratages læserne også muligheden for at danne sig over et overblik over Jacobsens bredtfaavnende offentlige engagement i emner som indenrigs- og udenrigspolitik, kvindesagen, moderskabet, det sønderjyske spørgsmål og skolevæsenet. Det var for Lis Jacobsen brændende spørgsmål at debattere, hvilket ikke mindst viste sig gennem hendes mange avisindlæg og tidsskriftartikler. Spørgsmålet om, hvorfor Hvidt og DSL ikke har bragt ikke et dækkende bibliografisk overblik i en jubilæumsbiografi som denne, forbliver ubesvaret. Det gør ikke gåden mindre, at de værker, som Lis Jacobsen stod som redaktør og igangsætter af, og som dokumenterede hendes livsværk som den største igangsætter i det 20. århundrede heller ikke optræder i bibliografien bag i bogen.

Måske er disse undladelsessynder et indirekte svar på spørgsmålet om, hvorfor biografien heller ikke analyserer det komplicerede forhold mellem udgivelsen af *Danmarks Riges Breve*, der begyndte at udkomme i 1938, *Corpus Diplomaticum regni Danici* (1937) og *Diplomatarium Danicum* (1932-), som stadig pågår? Alle værker er udkommet i adskillige bind og alle på Lis Jacobsens initiativ. Hvorfor er de ikke analyseret? Havde de været inddraget, ville biografien have givet svar på, hvordan og hvorfor dette udgivelsesprojekt faktisk lykkedes for Lis Jacobsen som leder, igangsætter og redaktør. Tilsammen udgjorde disse publikationer i adskillige bind nemlig "Danmarks største udgivelsesprojekt og en af Lis Jacobsens største triumfer", hvilket forfatteren oven i købet selv understreger (s. 326-27). Men vi får ikke analyserne, kun seks overfladisk beskrivende sider (318-26), der i bedste fald efterlader læseren rundtosset. Hvorfor læseren således skal lades i stikken og unddrages overblik og analyse, både i selve biografien og i dens bibliografiske apparat, forbliver en gåde.

Man forledes til at tro, at forfatteren har fundet det tilstrækkeligt at henvise til bibliografien i *Runer og Rids. Festskrift til Lis Jacobsen 29. januar 1952*, der blev udarbejdet i forbindelse med hendes 70 års fødselsdag i 1952 og til festskriftet *Det Danske Sprog- og Litteraturselskab. Fyrrætyve års*

virksomhed, 1951. Hvad der måtte være sket i Lis Jacobsen-forskningen i løbet af de seneste 50 år er i *Forsker, Furie, Frontkæmper* helt fraværende. Værket har således ikke taget den anden biografiske konvention om elementær grundighed og etisk pålidelighed i ed.

Mellemspil: Lis Jacobsen-arkivet

Man kan vælge at se med milde øjne på den undladelsessynd, som manglende kritisk distance til protagonisten og kontekstforståelse må betragtes som. I en didaktisk biografi havde de været en del af løsningen. Men overfladiskheden er anfægtelig, fordi den foreliggende biografi giver indtryk af at være noget andet og at hvile på det forskningsmæssigt vel tilrettelagte arkiv, men i stedet for at bruge det skaber et skævt og mangelfuldt billede af den kvinde, der var én af de største kulturelle og forskningsmæssige talenter og igangsættere i det 20. århundrede. Og som efterlod sig en af de store kulturskatte i Det Kongelige Bibliotek. Der er meget at opdage i denne kulturskat, der består af unika: utrykte kilder som breve, telegrammer, personalia, sange, erindringer, fotos, tegninger, notater, manuskripter, udklip og aktstykker vedrørende et utal af sager: Der er 77 kapsler med breve af alle slags, 9 kapsler med personalia, notes-, stile- og regnskabsbøger. Der er 11 kapsler med lejlighedssange, 37 kapsler med manuskripter og korrespondance i forbindelse med Lis Jacobsens manuskripter, der er 2 kapsler med aktstykker og korrespondance i forbindelse med enkelte personer, 37 kapsler med det samme, ordnet i sager fra hele Lis Jacobsens livsværk samt 7 kapsler med avisudklip og 15 kapsler med særtryk. I alt 193 kapsler.

Den slags unika kan dokumentere både hovedpersonens og hendes omgivers forestillinger, opfattelser, ønsker, længsler, visioner og ærgrelser. De kan åbne for en biografisk fortolkning af, hvordan forskellige sandhedsværdier om hovedpersonen kan autoriseres, afvejes og fortælles, som vi har set det i andre veldokumenterede historiske biografier. Et af mange glimrende eksempler på den brug af kilderne, som også handler om en fremstående kvindelig åndsperson, er den svenske historieprofessor C.C. Wetterbergs arbejde med at biografere den kvindelige intellektuelle Frida Stéen-hof.²¹ I breve og udtalelser fra

²¹ Christina Carlsson Wetterberg: At biografere en kvindelig intellektuel. Rosengren & Östling 2007, s. 127-141; Wetterberg: "... *Bare ett öfverskott af lif ...*". *En biografi om Frida Stéen-hoff*, Stockholm 2010; Eva Österberg & Wetterberg (red.): *Rummet vidgas*:

andre end hovedpersonen, i manuskripter, notater og tegninger fra andre end den biograferede autoriseres andres opfattelser, refleksioner, farver og nuancer på hovedpersonen end hovedpersonens selv. Men den form for information er stort set fraværende i *Forsker, Furie, Frontkæmper*. Det er en gåde.

Forfatteren oplyser selv, at Lis Jacobsens arkiv nok er stort, men at "det er forholdsvis let at arbejde med" (s. 19). Det velordnede arkiv har angiveligt været en så indbydende servering, at forfatteren på den ene side har lænet sig op ad det, og på den anden side ikke har brugt det særlig meget. Man leder forgæves efter analyser, hvor Lis Jacobsens selv-billede fra erindringerne og fra selve hendes ordning af sit personlige arkiv, kontrasteres med andre arkivalier. Fravalget af andre arkiver begrundes med, at breve fra Lis Jacobsen til andre personer findes i kopibøger i hendes eget arkiv. Ikke desto mindre henviser han kun til 28 af de eksisterende 193 arkiv-kapsler i Jacobsen arkivet, heraf to gange med breve fra andre til Lis Jacobsen, og kun få gange henviser han til breve til eller fra andre i de referencer, når man går dem efter i sømmene. Endvidere henviser han i sin "Ouvverture" (s. 13-22) til det erindringsmanuskript, som Lis Jacobsen efter diktat har efterladt sig i sit arkiv, og som kan karakteriseres som "gode, åbenhjertige skildringer fra et dådrligt liv". Men, fortsætter han "noget brugeligt erindringsværk kom der ikke ud af de mange timers diktat, snarere en kalejdoskopisk mosaik af store og små minder og omtale af et mylder af slægt og venner" (s. 19). Det forhindrer ikke forfatteren 41 gange i noterne at bruge løs af hendes *Erindringer*, jævnt fordelt over hele bogen, hvorved han selv skaber en kalejdoskopisk mosaik. Han har altså selv fundet erindringerne nogen lunde brugelige, selv om han i første omgang forkastede dem, hvad han også selv nævner på side 21, hvor han om sin metode fortæller følgende:

"at skrive en biografi på baggrund af 193 pakker breve og dokumenter plus en masse bøger består i en kontinuerlig nedsmeltning af et myldrende virvar af begivenheder til nogle overskuelige indtryk af øjebliksbilleder og forløb. *Min metode består i så vidt muligt at lade hovedpersonerne selv tale og fortælle i kortere citater fra breve og dagbøger, der gengives ord- og bogstavret. De bringer duft af tidsånd og temperament*" (s. 20-21). Kursiveringen er min.

Kvinnor på väg ut i offentligheten ca 1859-1940, Stockholm 2002; Toril Moi: *Simone de Beauvoir: The Making of An Intellectual Woman*, Oxford 1994.

Dermed opstår det paradoks, at forfatteren på den ene side ikke metodisk anså Lis Jacobsens egne erindringer som kildemæssigt brugbare (og hvorfor ikke?), men alligevel brugte dem flittigt som en ledetråd i sit biografiske rekonstruktionsarbejde. Netop erindringer i enhver form kan bruges som kilde til at forstå, hvordan den biografiske hovedperson selv gennem sit livsforløb har konstrueret og organiseret sin livserfaring som en læreproces, hvilket især kvindelige biografer har eksperimenteret med de seneste 20 år: Den amerikanske historiker og socialkonstruktivist Joan Scott viste f.eks. for 20 år siden i den nu klassiske artikel "Experience",²² hvordan en livsforløbs-erfaring kan identificeres gennem en analyse af det selv billede, som et menneske efterlader sig i sine erindringer, uanset om disse erindringer er fragmentariske eller færdigkomponerede. Den analytiske indsigt, som Scott her beskrev som "erfaringen som en proces, der konstruerer subjektiviteten",²³ har haft stor indflydelse på de seneste tyve års kønsforskning, både internationalt og i Danmark, hvilket allerede kunne læses i litteraturhistorikeren Toril Mois bog om Simone de Beauvoir fra 1994 *The Making of an Intellectual Woman*.²⁴

Forskellen på selvbiografers og memoirers konstruerede legitimationshistorier og biografers konstruktioner af andres liv og brugen af disse udgør en selvstændig videnskabelig debat, som jeg ikke skal gå ind i her.²⁵ Men også den havde været nyttig at orientere sig i som grundlag for *Forsker, Furie, Frontkæmper*, hvor læseren nu ikke levnes mange chancer for at skelne mellem Jacobsens selvbiografiske legitimationshistorie og biografens personlige konstruktionsværk. Det store Lis Jacobsen-arkiv er anvendt usystematisk og sporadisk og er heller ikke kontrasteret med andre trykte eller utrykte kilder. Det systematiske kildearbejde, man måtte forvente som grundlag for en forskningsbaseret biografi, der fælder dom over en historisk skikkelse, leder man forgæves efter, ligesom de basale etiske overvejelser bag biografens afvejning af kilder, argumenter og opfattelser af hovedpersonen, heller

²² Joan Scott: Experience. Butler & Scott (ed.): *Feminists Theorize the Political*, Routledge 1992.

²³ Possing 2007.

²⁴ Moi 1994; Possing: "In Search of the Keys For a Biographical Analysis", Andreas Bandak & Daniella Kuzmanovic (ed.): *The Analysis In The Making*, Routledge 2013 (under udgivelse).

²⁵ Hamilton 2007 og 2008; C. Klein 2009.

ikke er til stede. Det er ærgerligt, og man forstår anmeldernes ord om, at bogen virker "knirkende gammeldags".

Metoden har været "så vidt muligt at lade hovedpersonerne selv tale og fortælle". Denne metode er legitim som berettende beskrivelse, men den har sine begrænsninger i analysen af, hvilke veje, en biografisk hovedperson har skullet gå for at nå sit mål. Metoden kan heller ikke forklare en hovedpersons format eller indkredse de karaktertræk, hvormed denne hovedperson lykkedes eller mislykkes med sin vision med sin samtids hjælp eller mod sin samtids strukturelle barrierer.

Den tredje biografiske konvention: Analysen afspejles i kompositionen

Tredje biografiske konvention er, at den biografiske analyse skal bære fortællekompositionen. På trods af de ovenfor beskrevne analytiske mangler eller måske på grund af samme, er Lis Jacobsen-portrættet overraskende hurtigt læst. Det er disponeret gennem hendes udseende og fremtræden (s. 16-18) og forfatterens personlige chevalereske forståelse af hende, snarere end gennem hendes egen vilje, vision eller gennem den livskamp, som hun selv gjorde til sit motto "Vil man Livet, maa man tage Livskampen". Denne kamp får forfatteren på en sær måde taget fra Lis Jacobsen. Allerede på bogens første side (s. 13) fratages hun sit navn og identitet: Hun var "en personlighed med klare konturer og en stærk udstråling; og hun blev et kendt navn. Og dog var navnet knap hendes eget. Hverken fornavnet eller efternavnet var hendes fødenavn og kunne ikke angive hendes herkomst og det miljø, hun var udgået fra. *Lis* er, synes jeg, nærmest et tonløst kælenavn i venindekredsen. Og Jacobsen giftede hun sig til i en ung alder" (s. 13-14). Ja, spørger læseren sig, men hvilken betydning har dette for hendes livsværk? I bogen her er det tillagt en afgørende betydning: Det slår tonen an for hele konstruktionen af Lis Jacobsen-portrættet. Hun ses nok som en personlighed med udstråling, men som en person uden eget navn, herkomst eller mål. En person, der blev til det, omgivelserne gjorde muligt. Hendes navn blev kendt som et "fonetisk fænomen" (s. 14), og det, som omgivelserne gjorde muligt, stammede fra hendes fars slægt og navn, Rubin. Lis Jacobsen præsenteres ikke i biografen som videnskabelig værdig personlighed, der selv flyttede, ændrede eller drev omgivelserne frem. Hun blev båret af sit miljø og omgivelser, mens hun nævenyttigt og rastløst tog initiativer hér og dér. Forfatteren har anbragt sig selv i en metodisk

klemme, fordi han med dét anslag på forhånd afskriver sig fra at forklare Lis Jacobsen som én af det 20. århundredes største igangsættere. Til gengæld fortæller han i en legende orkestermetaforik, hvordan han har komponeret biografien: Nemlig som en melodi, der blev spillet, mens Danmarks- og verdenshistorien dirigerede takten og angav satserne. Han skriver:

“Lis Jacobsen spillede på så mange tangenter, og udviklingen i de enkelte ‘melodier’ må følges op i tid. Derfor må kapitlerne uundgåeligt tidsmæssigt lappe over hinanden, og kontinuiteten vil nogle steder virke hoppende. Hovedsagen er det indtryk, at Lis Jacobsens livsforløb 1882-1961 følger samme hovedlinje som tidens danske historie, delt i to forskelligartede epoker, en lys og frodig op til slutningen af 1920erne og derefter de mere barske og truende årtier op forbi 2. verdenskrig og den stridbare, blakkede efterkrigstid. I den første periode møder man en jublende glad, varmblodig ung Lis Jacobsen, i anden akt den moderne organisator og samfundsdebattør i stridbart med- og modspil med tidens koryfæer, frygtet og hadet især af universitetets folk, men tryk i sin egen humanistiske fæstning lige over for Frue Plads” (s. 21).

I de linjer ligger den teoretisk-historiske hovedgrund til, at Hvidt *ikke* fik fat i sin hovedperson. For Lis Jacobsens livsløb, værk og gennemslagskraft fulgte *ikke* og var ikke bestemt af Danmarkshistoriens epoker. Det var bestemt af hendes egen livskamp, der på én og samme gang bragte hende på forkant og kollisionskurs med den herskende orden, både i det politiske, det jødiske, det videnskabelige og det kvindepolitiske miljø, som hun optrådte i. De muskler, som hun selv spillede med i livskampen, bliver bogen igennem karakteriseret som nævenyttige og vrimlende, frem for målrettede og velforberejede, omend muligvis irriterende for andre (sidste gang s. 384). Herved underkendes portrættet af den viljestærke igangsætter af biografen selv. Hendes livsværk udfoldede sig i en lang dialog med samtiden, kritisk som debattør, konstruktiv som videnskabelig igangsætter, pionér og redaktør. Hun analyseres hverken som ven eller fjende, helt eller skurk. Hun forstås hverken empatisk eller kritisk, men gennemgående helt ved siden af og fejltolket, også i forhold til den samtid, som hun var en del af. Kompositionen passer da umiddelbart til forfatterens, biografens forståelse af den tid, hans hovedperson levede og arbejdede. Men det passer ikke til protagonistens eget liv eller værk. Det kan være grunden til, at anmelderkorpset enedes om, at *Forsker. Furie. Frontkæmper* sproglig var velskrevet, men alligevel uheldig?

Afslutning

Det er ikke kun et biografisk-videnskabeligt problem, at det biografiske håndværk ikke tages alvorligt som videnskab. Det er også et demokratisk problem, fordi kønsbalancen i biografier af betydningsfulde kvindelige personligheder er så skæv, som den er i Danmark. Hovedredaktør af *Dansk Kvindebiografisk Leksikon*, historikeren Jytte Larsen, der også anmeldte *Forsker, Furie, Frontkæmper* i Kvinfos Webmagasin skrev: "Vi har næsten ingen biografier af betydelige kvinder. Det gør det ekstra ærgerligt, at vi ikke fik en fuldgod af Lis Jacobsen i Det danske Sprog- og Litteraturselskabs regi. Den kunne have været en flot optakt til den forestående fejring af den grundlovsændring, der gav selskabets direktør valgret".²⁶

Ikke bare kvinder, men også den historiske biografi har i mange år lidt under at være blevet behandlet som paria i det videnskabelige samfund. Historikeren Hans Kirchhoff kaldte i 1978 i det danske historiske tidsskrift den historiske biografi for en forældet, men uskyldig genre og argumenterede for, at dødskløkkerne endegyldigt havde bimlet over den historiske biografi.²⁷ Hans afvisning af genren har formodentlig bidraget til det danske historiske og litterære videnskabelige establishments letbenede omgang med de særlige genrekrav til problemstillinger, kilder og metoder, der fordres for at kunne gebærde sig med en biografisk portrættering af en væsentlig historisk skikkelse. Ikke mindst hvis denne skikkelse skal forstås i sin samtidige kontekst. Som det måtte være fremgået af dette essay, er der rådet bod på dette i løbet af 1990'erne og 2000'erne, hvor både mange konkrete, solide historiske biografier er myldret frem på markedet, og hvor den teoretisk-metodiske udvikling af det biografisk analytiske felt er taget til. Den udvikling har vist, at den historiske biografi som genre er et væsentligt tværfagligt felt, som *kan* tilbyde metoder, teorier og en række værktøjer til nøgternt at kunne fortælle og analysere en historisk personligheds liv og værk. Hvis genren imidlertid ikke tages alvorligt, bliver den farlig at lege med, fordi en konkret biografi kan fortælle usande, fordomsfulde eller skævvredne historier og skabe etisk blakkede eftermæler af levende mennesker, der har haft deres gang på jorden. Mennesker, der

²⁶ Jytte Larsen, Kvinfos webmagasin, *Lis Jacobsen i en verden af mænd*, 11.10.2011 <webmagasin.kvinfo.dk/artikler/lis-jacobsen-i-en-verden-af-maend>.

²⁷ Hans Kirchhoff, *Dansk Historisk Tidsskrift*, 78, 1978, s. 323-24.

har levet i virkeligheden, men som ikke længere har mulighed for at forsvare sig mod overgreb.

Det store og usædvanlige Lis Jacobsen-arkiv, der ligger som kulturskat i Det Kongelige Biblioteks gemmer, venter nu på nye generationer af unge forskere og biografer, der kan ny-portrættere dets skaber. Kilderne er der, og metoderne findes.

SUMMARY

BIRGITTE POSSING: *The dangers of biography. On Lis Jacobsen's archives and the challenges of historical biography*

The article describes an unusually large private archive kept in the Royal Library's Department of Manuscripts. It is precisely registered, accessible and contains letters, pocket diaries and notebooks, manuscripts and files, treatises and records, accounts, songs and newspaper clippings. It leaves the impression of someone who was aware of her worth and had the resources to have the traces of her life's work ordered and preserved. The scheme reflects the archive creator's self-image. It consists of 193 boxes, which corresponds to 20 shelf meters. What is unusual is that the archive was left by a woman, namely Lis Jacobsen (1882-1961), who was one of Denmark's few great female scientific personalities in the 20th century. She was a fundraiser, editor, researcher, organizer and founder of The Danish Society for Language and Literature. The article ascertains her historical importance, describes the research possibilities inherent in the archive, and argues that an historical biography of her life and work would be justified. The author accordingly welcomes Kristian Hvidt's biography *Researcher. Furie. Front Soldier* (2011), but is puzzled by the reviewers' reception of it.

Proceeding both from the critical reviews and from LJ's archive and historical importance, the author analyses the historical biography in question. Her aim is to understand why the reception of the biography was so critical. She reviews some of the methodological and analytical stipulations made on a modern biography and argues that the present biographer has ignored several of these. The article is thus an essay that combines an objectively critical review with an account of a valuable cultural treasure at The Royal Library, and also an introduction to modern biographical method. Other recent biographical works are referred to as counter-examples of the LJ-biography under review.